

SLAVENSKI GENITIV U SUVREMENOM HRVATSKOM KNJIŽEVNOM JEZIKU

Antica Menac

I.

Pod slavenskim genitivom podrazumijeva se, kao što je poznato, pojava da se uz negirane prelazne glagole upotrebljava u funkciji bližeg objekta genitiv umjesto akuzativa. Ta je pojava poznata još u staroslavenskom jeziku te se pretpostavlja da je postojala u praslavenskom; sačuvala se, u većoj ili manjoj mjeri, u većini slavenskih jezika do današnjega dana. No paralelno s genitivom upotrebljavao se i u staroslavenskom, a i u drugim slavenskim jezicima, opet u većoj ili manjoj mjeri, i akuzativ, pa u suvremenom stadiju ta dva padeža u spomenutoj funkciji imaju u različitim jezicima različitu raspodjelu.

Genitiv se obično smatra osnovnim padežom. S. Ivšić kaže: »Kako je poznato, u slavenskim jezicima uz zanijekane prelazne glagole objekt stoji češće u genitivu nego u akuzativu.«¹ U gramatikama hrvatskog ili srpskog jezika o tom se pitanju govori obično dosta kratko. Maretić u prvom izdanju svoje Gramatike daje veću prednost genitivu pred akuzativom nego u drugom izdanju.² Pritom on kao i Ivšić³ spominje da se genitiv upotrebljava i kad za-

¹ Poredbena slavenska gramatika, Zagreb, 1970, str. 368.

² Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, Zagreb 1899, II. popravljeno izdanje, Zagreb, 1931; u prvom izdanju: »Uza sve prelazne glagole, kad su zanijekani, objekat mjesto u akuzativu *stoji* (istakla A. M.) u genitivu. . . Ali mjesto genitiva uz prelazne zanijekane glagole može svagda biti i akuzativ. . . Osobito rado ostaju u akuzativu zamjenice: ovo, ono, to, što« (str. 388—389); u drugom izdanju: »Uza sve prelazne glagole, kad su zanijekani, objekt *može stajati* (istakla A. M.) u genitivu mjesto u akuzativu« (str. 490).

³ N. dj., str. 368.

nijekani glagol ima uza se infinitiv prelaznog glagola, pa i onda kad ovaj ima opisni oblik (da + prezent).

U Gramatici BHŽ ne daje se prednost ni jednom od dva padeža: »Zanijekani prelazni glagoli imaju objekt u genitivu ili u akuzativu. Između: *Nisam vidio vlaka, Takve muzike nisam čuo* i *Nisam vidio vlak, Takvu muziku nisam čuo* nema razlike u značenju.«⁴ Lj. Jonke kaže: »... iza zanijekana glagola ne mora uvijek dolaziti genitiv, nego može ostati i akuzativ objekta. Čak se smatra, da je upotreba toga t. zv. slavenskog genitiva običajniya u starijih nego novijih pisaca. Dobro je dakle s genitivom . . . , ali je pravilno i s akuzativom . . . A za zamjenice u srednjem rodu mnogo je običniji akuzativ nego genitiv . . .«⁵ Može se ovdje spomenuti i mišljenje A. Belića: »U našem jeziku danas pri običnom odricanju genitiv nije obavezan. Čak i kod pojačanog odricanja nije genitiv obavezan.«⁶

Tom je pitanju posvetila posebnu pažnju D. Gortan-Premk u dva svoja rada. U prvom⁷ proučava jezik 21 književnika iz raznih krajeva hrvatskosrpskog jezičnog područja dijeleći ih na grupu iz starijeg razdoblja (od Karadžića do prvog svjetskog rata) i mlađeg (od prvog svjetskog rata do danas). Od hrvatskih se pisaca uzima u starijem periodu Šenoa, a u mlađem Krleža, Cesa-rec, Kaleb i Božić. Proučavaju se slučajevi: 1) kad je objekt imenica ili lična zamjenica, a predikat bilo koji prelazni glagol osim glagola *nemati*; 2) kad je objekt imenica ili lična zamjenica, a predikat glagol *nemati*; 3) kad je objekt zamjenica koja označava nešto neodređeno, a predikat bilo koji prelazni glagol osim glagola *nemati*; 4) kad je objekt zamjenica koja označava nešto neodređeno, a predikat glagol *nemati*. U prvom se slučaju konstatira sužavanje upotrebe genitiva u korist akuzativa (u starijem razdoblju 51,37⁰/₀ : 48,62⁰/₀, a u mlađem 16,92⁰/₀:83,07⁰/₀). U drugom slučaju, tj. s glagolom *nemati*, upotrebljava se u velikom postotku genitiv (89,89⁰/₀:10,10⁰/₀). U trećem i četvrtom slučaju zajedno — gotovo isključivo akuzativ (96,41⁰/₀:3,59⁰/₀); malobrojni primjeri upotrebe genitiva pripadaju Šenoi. Na temelju tih rezultata izlazi da mogućnost izbora postoji u prvom slučaju, pa autorica provodi dalju analizu upotrebe dvaju padeža i dolazi do zaključka da se u značenju determiniranosti objekta više upotrebljava akuzativ, a u značenju partitivnosti i ustaljenih izraza — genitiv. U svom drugom radu⁸ proširuje istraživanje problematike na dijalekte i na starija razdoblja jezika.

⁴ I. Brabec-M. Hraste-S. Živković, *Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika*, Zagreb, 1952, str. 198.

⁵ Nekoliko kraćih odgovora, *Jezik*, I, 1952/53, str. 124.

⁶ *Istorija srpskohrvatskog jezika*, knj. II, sv. I, Reči s deklinacijom, Beograd, 1951, str. 224.

⁷ Padež objekta u negativnim rečenicama u savremenom srpskohrvatskom jeziku, *Naš jezik*, n. s., knj. 12, sv. 3—6, str. 130—148.

⁸ Akuzativne sintagme bez predloga u srpskohrvatskom jeziku, Institut za srpskohrvatski jezik, Biblioteka Južnoslavenskog filologa, knj. 2, Beograd, 1971, str. 73—87.

M. Stevanović u svojoj Sintaksi potanko citira prvi rad Gortan-Premkove i navodi njene rezultate. Sa svoje strane dodaje neka svoja gledanja, na primjer da »danas, pogotovu u razgovornom jeziku a i kod većine pisaca, znatno preovlađuje upotreba oblika akuzativa i uz odrične glagole. I u svim, ili skoro svim, primerima navedenim za upotrebu genitiva uz odrične glagole mogao bi se upotrebiti i oblik akuzativa. Može se, šta više, kazati da je za današnje jezičko osećanje sve običniji oblik akuzativa u funkciji objekatske dopune i odričnim glagolima. U starijim periodima razvitka našeg jezika i kod starijih pisaca, kod Vuka Karadžića i njegovih neposrednih sljedbenika, upotreba slovenskog genitiva je svakako bila češća. A ta je upotreba bila nešto češća, pa je i danas češća, kod pisaca i u govorima centralne i zapadne govorne oblasti našeg jezika, dok je i kod pisaca, i u svakodnevnoj govornoj upotrebi, na istoku svakako ređa i, mada ne ni tamo nepoznata, do izvesne se mere oseća arhaičnom.«⁹ Stevanovićevo mišljenje o češćoj upotrebi genitiva »kod pisaca i u govorima centralne i zapadne govorne oblasti našeg jezika« ne odgovara sasvim rezultatima rada Gortan-Premkove, koja kaže: »Slovenski genitiv daleko se više čuva u jeziku pisaca iz Bosne i Hercegovine (u oba književna perioda), nego u jeziku pisaca iz drugih krajeva.«¹⁰

II.

Radeći na temi »Kontrastivna analiza ruskog i hrvatskog književnog jezika« u okviru programa Zavoda za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, proučavala sam distribuciju genitiva i akuzativa uz negirane prelazne glagole u ruskom jeziku,¹¹ a zatim kontrastivno u ruskom i hrvatskom književnom jeziku.¹²

Korpus za istraživanje sastoji se od uzoraka tekstova napisanih od drugoga svjetskog rata naovamo, i to hrvatskih tekstova s ruskim prijevodom i ruskih tekstova s hrvatskim prijevodom. Tekstovi su iz pripovjedačke i dramske proze, zatim iz publicističke, novinske, znanstvene, znanstveno-popularne i druge proze. Svaki uzorak obuhvaća 2000 riječi povezanog teksta. Pored različitih pisaca neliterarnih žanrova, iz hrvatske su književnosti uzeti uzorci proze V. Nazora, R. Marinkovića, S. Kolara, V. Kaleba, I. Dončevića, M. Matkovića, J. Horvata, J. Franičevića-Pločara, S. Novaka, I. Slamniga i A. Šoljana.

⁹ M. Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik (Gramatički sistemi i knjižvejnojezička norma)*, II, Sintaksa, Beograd, 1969, str. 197—198.

¹⁰ Akuzativne sintagme . . . , str. 74.

¹¹ Iz problematike suodnosa negacije i objektnog padeža u suvremenom ruskom jeziku, *Slovensko jezikoslovje*, Nahtigalov zbornik ob stoletnici rojstva, Ljubljana, 1977, str. 235—254.

¹² А. Менац, Падeж прямого дополнения с отрицанием в современном русском и хорватскосербском языках, *Хорватскосербско-русские контрастивные исследования*, выпуск I, Загреб, 1978.

Ne ulazeći ovdje u analizu kontrastiranja hrvatske i ruske upotrebe proučanih padeža, koja je iznesena u navedenom radu, spomenut ću samo njezin konačni rezultat: u hrvatskom književnom jeziku odnos genitiva i akuzativa iznosi 20,24% : 79,76%, a u ruskom 78,73% : 21,27%. Imamo dakle gotovo jednak suodnos, ali u suprotnom smislu, s većim čuvanjem slavenskog genitiva u ruskom jeziku i snažnim prodorom akuzativa u hrvatskom.

Ako usporedimo rezultate za hrvatski književni jezik, dobivene u našem istraživanju, s rezultatima istraživanja D. Gortan-Premk, vidimo da se oni međusobno potvrđuju premda ne obrađuju sasvim istu građu, kako u pogledu razdoblja (istraživanje Gortan-Premkove odnosi se na razdoblje od prvog svjetskog rata — imamo u vidu spomenuto mlađe razdoblje —, a naše — od drugog svjetskog rata), u teritorijalno-jezičnom pogledu (istraživanje D. Gortan-Premk obuhvaća čitavo hrvatsko-srpsko jezično područje, a naše — hrvatski književni jezik), tako i u pogledu izvora (Gortan-Premkova je ispitivala pripovjedačku prozu, po jedno književno djelo pojedinog pisca, a naš se rad obavljao na uzorcima različitih tipova proze). Imajući u vidu te polazne razlike, još je zanimljivija sličnost konačnog rezultata.

III.

Uzimajući u obzir rezultate našeg ispitivanja i proširujući ih dodatnim ilustrativnim materijalom, iznijet ćemo osnovnu raspodjelu padeža uz negaciju u hrvatskom književnom jeziku.

Usput se treba podsjetiti da se ta dva padeža u nekim slučajevima morfološki ne razlikuju pa dolazi do neutralizacije:

1) Gen. i ak. jd. imenica m. r. koje znače živo (osim onih na -a) imaju isti oblik pa se ne može reći o kojem je padežu riječ: *Nisam vidio dječaka*.

2) Lične zamjenice imaju isti (puni i enklitički) oblik gen. i ak. pa se i tu padež ne može odrediti: *Nisam ga vidio*. Jedino oblik *ju* svjedoči za akuzativ: *Nije ju vidio*. Akuzativni oblik *nj* dolazi iza prijedloga pa ga ne nalazimo u službi bližeg objekta.

3) Imenice ž. r. na -a imaju u gen. jd. nastavak -ē, a u ak. mn. nastavak -e: *knjigē* : *knjige*. Razlikujući se uvijek dužinom, ponekad se razlikuju i naglaskom: *rúkē* : *rūke*. Gubljenje dužine odnosno kvalitete naglaska dovodi u nekim govorima do izjednačavanja tih oblika. U pismenom se obliku oni također ne mogu razlikovati ako dužina nije označena: *Neman te knjige*.

4) Isto se odnosi na imenice muškog roda na -a tipa *sluga*; *Ne ostavlja kolege*.

5) U imenica ž. r. i-deklinacije ne razlikuje se gen. jd. od ak. mn. ni nastavkom ni naglaskom: *kōsti*, *rādosti*. Na pismu, ili pri gubljenju dužina, ti oblici mogu označavati i gen. mn. pa postaju troznačni: *Ne nadosmo stvari*.

6) U imenica sr. r. gen. jd. i ak. mn. katkad se razlikuju samo naglaskom (*pòlja* — *pólja*, *ìmena* — *imèna*), a katkad i ta razlika izostaje (*mjàsta*, *lìca*): *Ne zaboravlaj pravila!*

U slučajevima 3 — 6, koji nisu malobrojni, mogla se pojaviti tendencija uklanjanja dvoznačnosti izborom jednoznačnog nastavka, a to je nastavak ak. jd. ili gen. mn.

	<i>Nisam vidio te kuće.</i>	
<i>Nisam vidio tu kuću.</i>		<i>Nisam vidio tih kuća.</i>
	<i>Nisam sreo kolege.</i>	
<i>Nisam sreo kolegu.</i>		<i>Nisam sreo kolegâ.</i>
	<i>Nismo osjetili takve radosti.</i>	
<i>Nismo osjetili takvu radost.</i>		<i>Nismo osjetili takvih radosti.</i>
	<i>Nisam znao takva pravila.</i>	
<i>Nisam znao takvo pravilo.</i>		<i>Nisam znao takvih pravila.</i>

Imajući u vidu frekvenciju jednine³¹, možemo pretpostaviti da veću frekvenciju može dobiti i akuzativ koji se uz nju veže tako da kasnije proširi svoju premoć i u množini.

Ne ispuštajući iz vida ove slučajeve nedovoljne određenosti nekih padežnih oblika, obratit ćemo pažnju na područja upotrebe u kojima prevladava jedan ili drugi padež.

Zamjenice uopćena značenja

Zamjenice *ovo*, *to*, *ono*, *što*, *ništa*, kao što je odavna primijećeno, stoje gotovo uvijek u akuzativu. Upotreba im je dosta frekventna, pa od ukupnog broja akuzativa u našem korpusu ova grupa zauzima 22,55%. Upotreba takvih zamjenica u genitivu rijetko se susreće u suvremenom jeziku pa je zato stilski markirana, dobiva prizvuk arhaičnosti ili svečanog tona. U našem smo korpusu našli samo jedan primjer s genitivom:

Ali on t o g a ne vidi, on ima ponosa (R. Marinković).

Značenje određenosti

U značenju određenosti objekta pojavljuje se gotovo isključivo akuzativ. Određenost može biti izražena jezičnim sredstvima u samoj rečenici, širim kontekstom ili situacijom. Često se tu nalaze imenice koje označavaju konkret-

³¹ U istraživanju D. Gortan-Premk (za mlade razdoblje) objekt je u jednini u 83,69%, a u množini u 16,31% slučajeva. U našem istraživanju imenice u jednini imaju 81,30%, a u množini 18,7%.

ne predmete, osobe ili vlastita imena; *nije vratio sliku* (određenu sliku o kojoj se govori), *nije upalio motor* (ima posla samo s jednim motorom), *nije završio dramu* (dramu koju piše), *neće ispustiti pištolj* (pištolj koji drži u ruci), *nisi shvatio majku* (određenu osobu), *nisam vidio Vladu* (određenu osobu).

Pri mogućnosti upotrebe genitiva i akuzativa u sličnom kontekstu akuzativ često ukazuje upravo na značenje određenosti:

Nisam vidio nereda (bilo kakvog nereda, govoreći uopćeno, neodređeno)

Nisam vidio nered (nered o kojem je riječ, govoreći određeno).

Ako bi se i u značenju određenosti upotrijebio genitiv (*Nisi shvatio majke. Ne zaboravi mojih riječi!*), to bi davalo dodatno značenje emfatičnosti ili arhaičnosti. U vezama kao *upaliti motor, ispustiti pištolj* takva stilska označenost ne bi, naravno, bila na mjestu.

Pojačano nijekanje

Riječima *ni, nikakav, nijedan* i sl. pojačava se značenje nijekanja. U značenju pojačanog nijekanja pojavljuju se oba padeža; u našem korpusu akuzativ tu zauzima 70⁰/₀, a genitiv 30⁰/₀ pozicija. Premda je, dakle, akuzativ mnogo frekventniji, genitiv ovdje u usporedbi s drugim značenjima zauzima prilično reprezentativno mjesto. Doduše, u ovom je značenju upotreba genitiva često potaknuta i kombinacijom s drugim pozicijama u kojima je on dosta frekventan, npr. sa stalnim izrazima i s glagolom *nemati*.

Za pojačano nijekanje često se može alternativno upotrebiti genitiv i akuzativ:

Nisam nigdje vidio pobune. — *Nisam nigdje vidio pobunu.*

Nismo uspjeli otkriti nikakvih tragova. — *Nismo uspjeli otkriti nikakve tragove.*

Genitiv tu implicira neku uopćenost, opće nijekanje radnje, kategoričnost nijekanja. Akuzativ kao obično vodi prema konkretnijem, određenijem. Emfatičnost i uopćenost često daju iskazu neku povišenost stila, a konkretnost — neku sniženost stila, pa se ta dodatna značenja vezuju uz genitiv odnosno akuzativ. Zato se u rečenicama iz razgovorne sfere genitiv susreće rjeđe; teško da bi se upotrijebio mjesto akuzativa u ovakvim rečenicama:

Nije stigao ni skinuti kaput.

Račune nisam nikad ni pogledao.

Zamjenica *ništa* u službi objekta stoji, kako je rečeno u prošlom odjeljku, uvijek u akuzativu, pa i to povećava sferu njegove upotrebe u značenju pojačanog nijekanja.

Stalni izrazi

Među stalnim izrazima koji imaju u svom sastavu prelazni glagol i imenicu u akuzativu, ima mnogo takvih u kojima glagol pokazuje tendenciju desemantizacije, a imenica ima apstraktno značenje (*dati odobrenje, pokazivati razumijevanje, učiniti pokušaj, držati predavanje*). Pri upotrebi negacije imamo ovakve kombinacije izbora objektnog padeža:

1) Bez negacije ak., a s negacijom gen., tj. klasičnu upotrebu slavenskog genitiva, rijetko nalazimo u čistom obliku, bez variranja:

imati právo — nemati práva.

2) Bez negacije ak., a s negacijom ak. i gen.:

pokazivati želju $\left\{ \begin{array}{l} \textit{ne pokazivati želju} \\ \textit{ne pokazivati želje} \end{array} \right.$

pružati otpor $\left\{ \begin{array}{l} \textit{ne pružati otpor} \\ \textit{ne pružati otpora} \end{array} \right.$

postići uspjeh $\left\{ \begin{array}{l} \textit{ne postići uspjeh} \\ \textit{ne postići uspjeha} \end{array} \right.$

Pri takvom alterniranju genitiv dodaje značenje pojačanog nijekanja emfatičnosti i uopćenosti.

3) Bez negacije i s negacijom akuzativ:

spasiti život — ne spasiti život

dati otkaz — ne dati otkaz

pokvariti raspoloženje — ne pokvariti raspoloženje

gubiti vrijeme — ne gubiti vrijeme

vraćati dug — ne vraćati dug

Između tih triju grupa granice nisu osobito oštre: podrazumijevanje neke konkretnosti, određenosti vuče za sobom upotrebu akuzativa, a pojačano nijekanje, svečan i arhaičan ton mogu prevagnuti u korist genitiva, premda su kolebanja česta i mogućnosti otvorene.

Na izbor padeža mogu djelovati i drugi tipovi značenja. Pravo značenje potiče upotrebu akuzativa, a preneseno značenje — upotrebu genitiva. U izrazu *igrati ulogu* prevladava akuzativ kad se uzima u pravom značenju ('igrati ulogu u kazalištu, na filmu' itd.); genitiv se tu može pojaviti samo u slučaju pojačanog nijekanja:

*Prošle godine nije igrao tu ulogu (ulogu Hamleta itd.) —
Prošle godine nije igrao ni jednu ulogu/ni jedne uloge.*

U prenesenom značenju ('imati značenje', 'biti važan') prevladava genitiv:
Koliko treba platiti — to za nj ne igra (nikakve) uloge/(nikakvu) ulogu.

4) Bez negacije i s negacijom genitiv.

Tu nije riječ o pravom slavenskom genitivu jer se ne upotrebljava pod utjecajem negacije. Budući da se genitiv pojavljuje s prelaznim glagolom kako u potvrdnom tako i niječnom obliku, on očito nosi sa sobom neka druga značenja, u prvom redu značenje partitivnosti, nepotpunog zahvaćanja objekta glagolskom radnjom:

*dati mira — ne dati mira
imati takta — nemati takta
voditi računa — ne voditi računa.*

5) Samo s negacijom genitiv.

Izraz, obično s prenesim značenjem, ne pojavljuje se u potvrdnom, nego samo u niječnom obliku:

*ne sklopiti oka
ne skidati očiju.*

*Glagol nemati*¹⁴

1) Imati + ak. — nemati + gen.:

On ima majku — on nema majke.

On ima stan — on nema stana.

Tu klasičnu sliku slavenskog genitiva nalazimo i u upitnim rečenicama:

Ima li on majku (stan)?

Zar on ima majku (stan)? — Zar on nema majke (stana)?

I tu, doduše, može uz negaciju prodrijeti akuzativ, i to ponajviše onda kad se nekim atributom ograničava obuhvaćanje objekta glagolskom radnjom tako da se zapravo više negira atribut nego sam objekt:

Ona nema dobru majku kao ti (= ima majku, ali ne tako dobru).

On nema velik stan (= ima stan, ali ne velik).

2) Imati + ak. i gen. — nemati + ak. i gen.

U ovoj grupi, gdje se elementi partitivnog i uopćenog značenja, koji tendiraju genitivu, mogu naći paralelno sa značenjima konkretnosti i određenosti, koji tendiraju akuzativu, nalazimo i različite mogućnosti izbora padeža, prema tome koje značenje prevladava u svijesti govornika.

¹⁴ Glagoli *imati — nemati* mogu biti i bezlični: *Ima/nema pravde na svijetu. Ima/nema smisla da razgovaramo.* Tu upotrebu ovdje nećemo uzimati u razmatranje jer se ograničavamo na prelazne glagole.

Imali su $\left\{ \begin{array}{l} \text{velike gubitke.} \\ \text{velikih gubitaka.} \end{array} \right.$

Nisu imali $\left\{ \begin{array}{l} \text{velike gubitke.} \\ \text{velikih gubitaka.} \end{array} \right.$

Premda atribut u tom primjeru daje objektu dozu određenosti, izbor padeža nije se ograničio na akuzativ jer je uvijek ostalo prisutno značenje partitivnosti.

Isto nalazimo u slijedećem primjeru, koji ima još veću sintaksno izraženu određenost (atribut i zavisna prijedložna konstrukcija):

Imali su za to $\left\{ \begin{array}{l} \text{potrebne dokaze.} \\ \text{potrebnih dokaza.} \end{array} \right.$

Nisu imali za to $\left\{ \begin{array}{l} \text{potrebne dokaze.} \\ \text{potrebnih dokaza.} \end{array} \right.$

Ponegdje raspodjela padeža zavisi od drugih kriterija. Na primjer, u oba padeža prevladava genitiv kad je riječ o čistom partitivnom značenju:

On ima djece. — On nema djece.

On ima jabuka. — On nema jabuka.

U upitnim rečenicama toga tipa dolazi do izražaja neodređenost, općenitost, pa se pozicija genitiva još više učvršćuje:

Imate li djece? Zar imate djece? — Vi nemate djece? Zar nemate djece?

Pojava akuzativa u sličnom kontekstu implicira slabljenje partitivnog značenja i jačanje značenja određenosti:

On želi imati djecu. — On ne želi imati djecu.

On ima odraslu djecu. — On nema odraslu djecu.

S genitivom bi te rečenice imale partitivno značenje.

3) *Imati + gen., nemati + gen.*

Imati vremena — nemati vremena

imati smisla — nemati smisla

imati razumijevanja — nemati razumijevanja

imati pojma — nemati pojma.

U službi objekta nalaze se apstraktne imenice koje kao da nisu u cijelosti obuhvaćene glagolskom radnjom, tako da se opet dobiva neka vrsta partitivnog značenja. Doduše, prava se partitivnost bolje osjeća onda kad joj se može suprotstaviti nepartitivnost, kao što smo vidjeli u točki 2). Ovdje se, međutim, akuzativ kao izraz nepartitivnosti ne pojavljuje ni pri izricanju veće određenosti:

Nemam vremena za to

za tebe

za šetnje

u subotu ujutro itd.

Nemam razumijevanja za takve stvari
za njegove probleme
za slične razgovore itd.

Nemam smisla za šalu
za takve predstave
za matematiku itd.

Nemam pojma o tom događaju
o tome što govoriš
da je on bio ovdje itd.

4) *Imati* + ak., *nemati* + ak.

Tu se pojavljuju zamjenice koje se inače vezuju uz akuzativ: *ovo, to, ono, što, ništa*.

— *Ja to nemam.* — *Što nemate?* — *Nemam ništa.*

Ako bi se tu pojavio genitiv, on bi svakako značio partitivnost:

— *Ja toga nemam.* — *Čega nemate?* — *Nemam ničega.*

Glagol *nemati*, kako možemo zaključiti promatrajući njegova četiri osnovna tipa, više traži genitiv nego akuzativ. D. Gortan-Premk našla je u svom korpusu (tipovi 1. b. i 2. b. zajedno) objekt glagola *nemati* u genitivu u 77,3⁰/₀, a u akuzativu u 27,7⁰/₀ slučajeva. U našem korpusu genitiv imamo u 75⁰/₀, a akuzativ u 25⁰/₀ slučajeva.

Premda, dakle, s glagolom *nemati* genitiv ima znatnu prednost, ne možemo ne opaziti da u gotovo sve njegove pozicije prodire i akuzativ. Treba imati u vidu i činjenicu da genitiv nije ovdje uvijek uvjetovan samo negacijom; često je riječ o značenju partitivnosti koje i u potvrdnim rečenicama nalazi svoj izraz u genitivu.

Partitivno značenje

To se značenje, kao što smo vidjeli, često prepleće s osnovnim značenjem glagola i s njegovim nijekanjem.

Uz glagol bez negacije nije teško odrediti partitivno ili nepartitivno značenje:

Kupio je kruh. — *Popio je vodu* — ak., nepartitivno značenje

Kupio je kruha. — *Popio je vode* — gen., partitivno značenje.

Uz negaciju se kod ovakvih konkretnih imenica obično ponavlja ista upotreba padeža:

Nije kupio kruh. — *Nije popio vodu* — ak., nepartitivno značenje

Nije kupio kruha. — *Nije popio vode* — gen., partitivno značenje.

To se može odnositi i na imenice koje znače živo:

Imam svjedoke — *nemam* (*ovdje te*) *svjedoke* — nepartitivno značenje

Imam svjedokâ — *nemam svjedokâ* — partitivno značenje.

Sličnih smo primjera imali u odjeljku o glagolu *nemati* pod 2).

Kad imenice znače apstraktan pojam, uz negaciju se često susreće genitiv za koji je ponekad teško odrediti je li to slavenski genitiv ili genitiv partitivni:

davati povod > *ne davati povoda*
davati povoda

imati hrabrost > *nemati hrabrosti*
imati hrabrosti

donijeti plod > *ne donijeti ploda.*
donijeti ploda

Mislim da nećemo pogriješiti ako kažemo da je taj genitiv i slavenski i partitivni; oba se elementa međusobno podržavaju.

Kao partitivno može se shvatiti i značenje genitiva uz perceptivne glagole: *vidjeti svijeta*, *čuti svakojakih novosti* i sl. Takav genitiv alternira s akuzativom:

On je vidio svijeta. — *On je vidio čitav svijet.*

Vidiš li razloga za to? — *Vidiš li moje razloge?*

Čuo je svakojakih novosti. — *Čuo je sve novosti.*

Doznao je svega i svačega. — *Doznao je sve.*

Genitiv tu ima partitivno značenje i ujedno značenje neke općenitosti, neodređenosti, a akuzativ jasno izriče nepartitivnost i određenost, konkretnost. U niječnom obliku padeži uglavnom zadržavaju ta značenja:

Nije vidio svijeta. — *Nije vidio čitav svijet.*

Ne vidim razloga za to. — *Ne vidim tvoje razloge.*

Nije čuo (doznao) osobitih novosti. — *Nije čuo (doznao) sve novosti.*

* * *

Slavenski genitiv u suvremenom hrvatskom književnom jeziku mnogo je ograničio svoju upotrebu. Gotovo da i nema pozicija u kojima bi se kao objekt zanižanog prelaznog glagola upotrebljavao bez alterniranja s akuzativom, a mnogobrojne su pozicije u kojima se akuzativ upotrebljava bez alterniranja s genitivom.

Značenje u kojem se genitiv često susreće jest značenje pojačanog negiranja, pa i tu se genitiv održava ponajviše onda kad ga kombinira sa značenjima općenitosti i partitivnosti.

Znatnog je opsega upotreba genitiva uz glagol *nemati*, koja se može shvatiti kao podvrsta značenja pojačanog nijekanja; i tu, međutim, s jedne strane prodire akuzativ, a s druge se strane na genitivu zadržavaju partitivni tipovi značenja.

Stalni izrazi, za koje je i inače karakteristično da se mnogo ne mijenjaju, često zadržavaju u svom sastavu slavenski genitiv; no analogne promjene vrše se i ovdje kao i u spomenutim dvjema skupinama.

Tako se semantički krug slavenskog genitiva kreće danas oko značenja pojačanog odricanja, općenitosti, neodređenosti i elemenata partitivnosti. Iz toga kruga slavenski je genitiv našao put u stilističko područje: značenje pojačanog nijekanja dovelo ga je do emfatičkog značenja, a slabija upotreba nekih izraza dala im je svečan ili arhaičan prizvuk.

РЕЗЮМЕ

Славняский родительный в современном хорватском литературном языке во многом ограничили частоту употребления. Он больше всего встречается в значении усиленного отрицания, обобщённости, неопределённости, а также в устойчивых выражениях, причём чаще в таких случаях, когда комбинируется по нескольку таких значений. Родительному всегда конкурирует винительный падеж, который занял почти все позиции. Оттуда родительный находит выход в стилистическую область, становясь носителем эмфатического, торжественного и архаизирующего призыва.

POVIJEST HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA S KRAJA 19. I POČETKA 20. STOLJEĆA

Zlatko Vince

1. Proučavanje povijesti i razvoja hrvatskoga književnog jezika ograničavalo se — sve do novijeg vremena — pretežito na starija razdoblja. Tek se nedavno pristupilo sustavnijem proučavanju našega jezika i u 19, a djelomično i u 20. stoljeću.

Problematika književnog jezika 20. stoljeća nije nam nepoznata, ona nam je bliža, ali je, čini mi se, ipak korisno da se i to područje sustavnije, cjelovitije i iscrpnije prikaže i osvijetli. Dosta toga može izmaknuti našoj pažnji.